

หัวข้อวิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมมีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ชื่อนักศึกษา นายมาณฑ อิศร เศษ
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
ภาควิชา ศิลปสถาปัตยกรรม
ปีการศึกษา 2533

บทคัดย่อ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่มีอิทธิพลจากประเทศทางซีกโลกตะวันตกได้แพร่เข้ามายังประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย รวมทั้งประเทศไทยหรือสยามประเทศในขณะนั้น ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการสาขาต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยรวมถึงงานสถาปัตยกรรม แต่ในขณะเดียวกันก็จะมียานสถาปัตยกรรม ซึ่งถูกรังสรรค์ขึ้นนอกเหนือจากเกณฑ์ดังกล่าว มีรูปแบบเป็นไทย โดยมีแนวคิด การออกแบบ และการจัดวางรูปทรงองค์ประกอบ และส่วนประกอบให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ต่างไปจากงานที่นิยมทำกันโดยทั่วไป นอกจากนี้บางส่วนได้มีการออกแบบหรือสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ โดยได้รับการยอมรับว่าเป็นงานประเพณีนิยม งานดังกล่าวนี้เป็นผลงานมีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ บรมครูทางศิลปสถาปัตยกรรมแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะองค์ที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมดังกล่าวนี้เอง ก่อให้เกิดความสนใจในการที่จะรวบรวมผลงานสถาปัตยกรรมมีพระหัตถ์ของพระองค์ เพื่อศึกษาถึงแนวคิดทัศนคติในการออกแบบ ลักษณะการจัดวางและออกแบบรูปทรง และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะของพระองค์ ตลอดจนศึกษาถึงคติและสัญลักษณ์ที่ทรงนำมาใช้ และศึกษาถึงอิทธิพลต่างชาติที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมของพระองค์ โดยแบ่งวิทยานิพนธ์ออกเป็น 6 บท บทแรกเป็นบทนำ บทที่ 2 คือพระประวัติของพระองค์ บทที่ 3 เป็นพระราชกรณียกิจในด้านต่าง ๆ บทที่ 4 รวบรวมผลงานทางสถาปัตยกรรมมีพระหัตถ์และการวิเคราะห์เบื้องต้น บทที่ 5 ว่าด้วยการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมมีพระหัตถ์ และบทที่ 6 เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ในฐานะที่ทรงเป็นช่าง จะพบว่า พระองค์ทรงเป็นช่างในราชสำนักอย่างแท้จริง ผลงาน

ทั้งหมดจะถูกสร้างขึ้นเพื่อถวายแด่พระเจ้าอยู่หัว รวมทั้งเป็นงานที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดของท่านร่วมกับพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลต่าง ๆ ร่วมกันเสมอ

อิทธิพลทางความคิดและรูปแบบจะได้รับจากทั้งทางตะวันตกและตะวันออก แต่วิถีการทำงานของพระองค์จะใช้ระบบของทางตะวันตกมากกว่า คือใช้ระบบพิกัดเข้ามาประกอบ โดยวิถีการทำงานของพระองค์จะแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน เริ่มจากการร่างภาพสเกต การใช้ระบบพิกัดประกอบการออกแบบและวาด และคงเส้นให้สมบูรณ์ความ อย่างไรก็ตามก็ตีจากการศึกษาพบว่า พระองค์ทรงสนพระทัยในศิลปะพม่ามากเป็นพิเศษ

จากการศึกษารูปแบบผลงานมีพระหัตถ์ทั้งหมด จะเห็นได้ว่าลักษณะเฉพาะองค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ คือ นิยมสร้างงานสถาปัตยกรรมที่สัดส่วนไม่ใหญ่เน้นทั้งทางด้านรูปทรงและประโยชน์ใช้สอย เน้นเรื่องมิติและระนาบ ให้ความสำคัญกับแสงและสีงานสถาปัตยกรรม ทรงมีรูปแบบที่นิยมเป็นพิเศษ และการออกแบบแต่ละครั้งจะใช้ระบบสัญลักษณ์ที่คำนึงถึงความเข้าใจของพระองค์เองเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันก็ทรงใช้รูปแบบเก่า แต่นำมาดัดแปลงให้กับลักษณะของพระองค์เองด้วย งานสถาปัตยกรรมมีพระหัตถ์สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ช่วงแรกจะยังคงมีอิทธิพลแบบไทยประเพณีนิยมอยู่ ช่วงที่ 2 จะเป็นแบบเฉพาะพระองค์ และช่วงที่ 3 จะมีลักษณะที่เรียบง่าย

บทวิเคราะห์โดยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

The result of the study concerning with H.R.H as the artist is found that H.R.H is the real Royal Artist. All the works H.R.H did were given to His Majesty the king and H.R.H's works were, as well, taken place from the exchange of ideas or discussions with his Majesty the king.

H.R.H's concept and form of Architecture would be influence from both Western and Eastern countries. While the way of work more depended on the western side, especially the way of using grid system. We can say that the step of H.R.H's working system was divided into 3 steps ; sketching, drawing by using grid system and drafting. However, H.R.H own interest was more concentration in Burmese arts.

From the study of H.R.H's form of Architecture, the individual characteristic in H.R.H's works were the proper size of architecture emphasize both in form area functions, Dimensions, colour and light were important. The familiar elements of architecture were usually used in H.R.H's works as same as the symbols which were used in Subjective way. However, the old form were not neglected and adapted to match with H.R.H's own characteristic of works H.R.H's works can be devided into 3 periods. The first one still influenced by the traditional style, the other is own style and the last one is the simpleity form.

กิติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือของบุคคลต่าง ๆ ในเบื้องต้น ผู้วิจัยรู้สึกสำนึกในพระกรุณาธิคุณของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งได้ประทานพระอรรถาธิบายและทรงนำเข้าเฝ้าพระทนายทนายในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เพื่อการสืบหาข้อมูลตลอดจนประทานข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์อันเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพระหัตถ์ ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระกรุณาธิคุณซึ่งได้ทรงประทานครั้งนี้เป็นที่ยิ่ง จนมีโอกาสเดินทางไปใช้ชีวิต และขอกราบพระทัย หม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร์ และหม่อมเจ้าหญิงกรรณิการ์ จิตรพงศ์ ที่ประทานความเห็นและข้อมูลอันเป็นประโยชน์ สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณของศาสตราจารย์ เสนอ นิลเดช ที่ได้ให้คำปรึกษาในคราวที่เสด็จ หัวข้อวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณอาจารย์ วนิดา พึ่งสุนทร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาทิศ ชูแสง แห่งภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม ที่รับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ กุทัย ใจจงรัก และอาจารย์ หม่อมราชวงศ์ จักกรา จิตรพงศ์ ที่รับเป็นผู้ตรวจวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้รัดกุม และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณันท์ และ อาจารย์ อมรา จ้างพานิช แห่งภาควิชาสถาปัตยกรรม กับ อาจารย์ ชัยชาญ ทวารเวช และ อาจารย์ บัญชา ชุ่มเกษร แห่งภาควิชาเทคนิคสถาปัตยกรรมที่ช่วยแนะนำ และให้กำลังใจตลอดเวลาที่ทำงาน และขอขอบคุณอาจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล แห่งภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม ปิยะมิตรผู้คอยให้ความช่วยเหลือและกำลังใจ

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการค้นข้อมูลเป็นอย่างดี และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้คำแนะนำที่ดีตลอดระยะเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณนางสาวสิวิกา ประกอบสันติสุข และนางสาวศศิ ยุกตะนันท์ มหาวิทยาลัยสาขาโบราณคดี สมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ วราณี ศิริวรรณ อาจารย์ นิตากร ตักลาพูน และอาจารย์ สมชาย ดิถุญจน์ แห่งคณะวิศวกรรมเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล อาจารย์ สุชีรา เฝ้าโกศลพิศัย แห่งคณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ที่ให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี และขอขอบคุณมารดา บังเกิดเกล้าของผู้วิจัย ที่ให้ความห่วงใยและกำลังใจที่ดีตลอดมา นอกจากนี้ยังมีบุคคลอื่นอีกหลายท่านที่มิได้ออกนามในที่นี้ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ และกำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา ทุกท่านเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ลุล่วงไปได้ในที่สุด ขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง